

4. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині та Австрії по другій світовій війні / В. Маруняк. – Т. I : Роки 1945–1951. – Мюнхен : Академ. вид-во д-ра Петра Белея, 1985. – 432 с.
5. Мудрий В. Нова українська еміграція та організація таборового життя / В. Мудрий // Сьогодні й минуле. – Ч. 1–2. – Мюнхен ; Нью-Йорк, 1949. – С. 9–13.
6. Рудик С. Я. До питання про причини, джерела та характер третього етапу української еміграції до країн Північної Америки / С. Я. Рудик // Питання історії нового та новітнього часу. – Вип. третій. – Чернівці, 1994. – № 3. – С. 79–92.
7. Стрільчук Л. В. Українські політичні біженці та переміщені особи після Другої світової війни : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Л. В. Стрільчук ; Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – 210 с.
8. Юрій Л. «Родина» і «скринінг» – Дамоклів меч таборів / Л. Юрій // Сьогодні й минуле. – Ч. 1–2. – Мюнхен ; Нью-Йорк, 1949. – С. 54–68.
9. The Refugees Experience Ukrainian displaced Persons after world war II. – Edmonton, 1992. – 348 p.

Стрільчук Людмила. Просветительская деятельность украинской интеллигенции в лагерях для перемещенных лиц в западных оккупационных зонах (1944–1951 гг.). В статье проанализирована просветительская деятельность украинцев, находившихся в лагерях для перемещенных лиц в западных оккупационных зонах в конце Второй мировой войны и после ее завершения. Среди полумиллионной массы украинцев, избравших для себя путь политического беженства было довольно много украинской интеллигенции: ученых, учителей, священников, писателей, врачей, художников. Большинство из них по территориальной принадлежности происходили из Западной Украины, где всегда большим авторитетом пользовалось общество «Просвіта». Поэтому именно платформа этого общества взята за основу национальной, образовательной и культурной деятельности украинцев во время их пребывания в лагерях для перемещенных лиц.

Вынуждены ждать решения вопроса о переселении, украинцы не только сумели организовать свой быт в лагерях для ПО, но и наладить национально-культурную жизнь, образование, издание журналов и газет. В авангарде этого процесса стояла украинская интеллигенция, широко пропагандирующая просветительские идеи и выступающая консолидирующей силой украинских политических беженцев.

Ключевые слова: просветительская деятельность, украинская интеллигенция, общество «Просвіта», перемещенные лица, культура, образование, национальная идея, западные оккупационные зоны.

Strilchuk Lyudmyla. Outreach and Awareness-raising Activity of the Ukrainian Intelligenzia in the Camps for Displaced Persons in the Western Occupation Zones (1944–1951). The article analyzes outreach and awareness-raising activity of the Ukrainians in the camps for the displaced persons in the Western occupation zones at the end of the World War II and after it. Among those half-million Ukrainians who chose the way of political escape there were many of those who belonged to the Ukrainian intelligenzia: scientists, teachers, bishops, writers, doctors and artists. Majority of them came from the Western Ukraine where «Prosivta» society always enjoyed authority. It is because of this why the framework for this society was used as a basis for the national, educational and cultural activity of the Ukrainians during their stay at the camps for the displaced persons.

Despite the fact that they were made to wait for the solving of the questions of their displacement the Ukrainians did not only managed to organize their household at the camps for the displaced persons but were developing their national and cultural life, schooling, publication of the magazines and newspapers too. The Ukrainian intelligenzia were in the avant-garde of this process, widely promoted outreach and awareness-raising ideas and served as a uniting force for the Ukrainian political refugees.

Key words: outreach and awareness-raising activity, Ukrainian intelligenzia, «Просвіта» society, displaced persons, culture, education, national idea, Western occupation zones.

УДК: 94(5-11):[37:061.23](=161.2)

**Василь Карпо,
Віктор Мудеревич**

Історичні етапи становлення та основні напрями діяльності товариства «Просвіта» на Далекому Сході

У статті проаналізовано етапи становлення та напрями культурно-освітньої діяльності товариства «Просвіта» на Далекому Сході. Дослідницьку увагу сфокусовано на питаннях, пов'язаних із векторами роботи організації щодо

збереження культурної ідентичності українців. Проаналізовано аспекти видавничої діяльності. Висвітлено особливості політичного буття «Просвіти».

Ключові слова: товариство «Просвіта», Близький Схід, Зелений Клин, українська еміграція, «Січ».

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед українських культурних товариств діаспори досить важливе місце посідає товариство «Просвіта». Саме її члени намагалися запобігти асиміляції й деградації національної приналежності українців за допомогою акумуляції всіх притаманних їй рис: мови, релігії, культури, побуту, національної свідомості та способу мислення.

Потрібно зазначити, що в еміграції «Просвіта» досить легко адаптувалась, адже в Україні її діяльність була спрямована на виконання подібних завдань, а саме виступати проти намагань поневолювачів асимілювати українську народність. У Галичині діяльність товариства спрямовано на боротьбу з австрійцями й поляками, на Буковині – проти експансії румунів, на Закарпатті – проти мадярів та чехів. Просвітяни Великої України протистояли російській територіальній і культурній окупації. Тому, практично нічого не змінюючи у своїй структурі, методах роботи, «Просвіта» була **актуальною** й на чужині.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженням становлення та діяльності товариства «Просвіта» на Далекому Сході займалися М. Брилинський, М. Андрусак, В. Верига, О. Мицюк, В. Кабузан, І. Світ, І. Степанов, які опублікували низку наукових статей, що містять різноманітні факти з історії утворення й діяльності товариства «Просвіта» в цьому регіоні.

Мета статті – аналіз особливостей становлення та діяльності товариства «Просвіта» на Далекому Сході. Відповідно до мети поставлено **наукові завдання:** проаналізувати вектор роботи товариства «Просвіта» щодо збереження культурної ідентичності українців; розкрити аспекти видавничої діяльності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Основними методами роботи просвітян були лекції, вечори відпочинку, видання та поширення літератури, заходи щодо певних визначних подій української історії. Крім того, товариство повсякчас вело жорстоку боротьбу за своє існування з місцевою владою, яка намагалася ліквідувати його, як осередок українського «радикалізму» й «націоналізму», що також є спільною рисою в роботі товариства як в Україні, так і в еміграції.

Говорячи про історію української далекосхідної діаспори, розглядатимемо українців, котрі проживали на Зеленому Клині. Західний кордон цієї території проходить по річках Амур й Уссурі, північний – уздовж гір Станового Хребта. На заході береги Зеленого Клину омиваються водами Охотського моря та Татарської протоки, а на півдні – Японським морем.

Для розгляду історії далекосхідної «Просвіти» потрібно виокремити декілька періодів у її діяльності. Зокрема, дослідник історії Далекого Сходу І. Світ наводить таку періодизацію українського суспільного життя в Зеленому Клині: перший етап – до 1905 р., другий – до 1917 р., третій – до 1922 р. і четвертий – від 1922 р. (прихід радянських військ на ці території – *К. В., М. В.*) до сьогодення [13, с. 14]. Перші прояви українського суспільного життя були досить ранніми, але дуже слабкими, оскільки своєї національної інтелігенції край не мав. Сюди здебільшого переселяли селян, часто неграмотних, а нечисленна інтелігенція потрапляла на службу в російські урядові установи. Там русифіковувалася настільки швидко, що навіть забувала свою мову [13, с. 16]. До перших українських культурних установ можна віднести театральний гурток Петровського, заснований у 1897 р.; театральну трупу під проводом Костянтина Мирославського [13, с. 16]. Серед моряків Владивостока були театральні та культурно-просвітницькі гуртки під керівництвом офіцерів. Театральні вистави – чи не єдиний засіб для пробудження національної свідомості, адже Емським указом від 1876 р. забороняли українську мову; не було національної преси.

Російська адміністрація в Харбіні була ліберальніша, тому тут у 1907 р. створено об'єднання «Український клуб». Крім того, населення могло передплачувати українські книги та ставити українські вистави, відзначати Шевченківські свята [13, с. 17–18].

А. Попок зазначає, що перша й, на жаль, невдала спроба заснувати товариство «Просвіта» на Далекому Сході датується 1906 р. у Микольськ-Усурійську [19, с. 84]. Друга відбулася 9 лютого 1910 р. Петро Хоменко, Сергій Ніженецький, Йосип Переверзев-Розсуд, Захарій Шевченко, Іван Кривоніс направили до губернатора Приморської області офіційне прохання затвердити статут «Просвіти». Метою товариства, що зазначено в статуті, «було сприяти розвитку української культури, а головним чином, просвіті українського народу його рідною мовою, діючи в межах м. Микольськ – Усурійськ та Усурійського краю» [29]. Але це прохання не могло бути затверджене, оскільки 20 січня 1910 р. всім

генерал-губернаторам надіслано спеціального листа за підписом міністра внутрішніх справ Столипіна. У «Тимчасових правилах про товариства і союзи “инородческих элементов”, що населяють Росію», зазначалося, що культурно-просвітницькі товариства ведуть до початків національної відокремленості й ворожнечі, тому повинні бути визнані такими, що загрожують національній безпеці. З огляду на це, визначено, що ціль товариства «Просвіта» спрямована виключно на об'єднання українців і це може означати «враждебную роль» серед інших груп населення. Тому товариство класифікували як таке, що загрожує громадському спокою й безпеці. Із цієї причини в реєстрації статуту відмовили [19, с. 84]. Тому товариство діяло нелегально. Ще одна спроба заснувати український культурний осередок здійснена 9 березня 1916 р. у Владивостоці під виглядом Владивостоцького українського благодійного зібрання, але й вона закінчилася невдачею. Із початком Першої світової війни всі спроби українців організувати свої культурно-просвітницькі осередки зведено нанівець. Пожвавлення почалося після революційних подій 1917 р., яка, як зазначає І. Світ, мала для українців не лише соціальний, але й національний характер [16, с. 149].

Отже, розпочався третій етап українського національного та культурного відродження на Далекому Сході. Організація українських громадських і культурних центрів у різних місцях краю дала змогу 13–14 червня 1917 р. скликати перший Загальний всеукраїнський з'їзд діячів і громадянства Далекого Сходу [13, с. 20]. Із цього часу почалась активна громадсько-культурна діяльність українців на території Зеленого Клину. Національна секція намітила відкрити в різних місцях осередки «Просвіти», проводити постійні лекції, звіти на українській мові, концерти, закладати бібліотеки. Філії товариства виникли в м. Спаську Іманького округу, Микольськ-Усурійську, м. Свободному та В'яземську Хабаровського округу й у самому Хабаровську, с. Осинівка та с. Хороль [13, с. 20].

8 жовтня 1917 р. на загальних зборах Владивостоцької української громади прийняли рішення про її реорганізацію в товариство «Просвіта» А. Попок зазначає, що робота товариства здійснювалася на базі Народного дому, де заснували українську народну школу, ставили театральні вистави, проводили Шевченківські свята. Очоловав товариство Ю. Глушко, який активно працював в українських організаціях: владивостоцькій громаді, напівлегальному українському гуртку при місцевому Народному домі. Як актор і режисер, Ю. Глушко брав участь у театральному житті Владивостока, виступав організатором й активним учасником Шевченківських свят [20]. Хором завідував Тихон Доля [21, с. 86]. В. Дорошенко повідомляє, що товариство «Просвіта» у Владивостоці нараховувало 150 членів [4, с. 82]. У 1921 р. почали видавати газету «Українська Думка», яку редагував І. Кошовий. Про умови існування «Просвіти» в газеті зазначалося: «Тяжко було проводити чисто ідейну працю «Просвіти» спочатку, але не в легшому стані вона і тепер. Товариство не зустрічало і не має співчуття в державних колах, котрі у нас весь час складаються з представників не української національності, і ведуть імперіалістичну політику Московщини, обмосковлення українського народу» [21, с. 87]. Із приходом більшовиків на ці території будь-які українські культурні й національні товариства заборонялися.

Подальшу українську просвітницьку роботу проводили виключно на території Маньчжурії. В. Черномаз зазначає: «З початком Першої світової війни та запровадженням суворіших адміністративних заходів українське суспільне життя на Далекому Сході завмирає. Тільки в межах концесії Східно-Китайської залізниці у Маньчжурії можна було провадити деяку роботу» [29]. Перший осередок товариства «Просвіти» виник у м. Харбіні. Спочатку передові діячі гуртувалися навколо товариства «Січ», яке засноване 15 липня 1926 р. [21, с. 88]. Але згодом, як зазначає М. Брилинський, «воно не могло виконувати своїх завдань», тому його 2 лютого перейменували в «Просвіту», що найбільше відповідало тодішнім умовам життя. Із лютого цього ж року відбулися загальні збори, на яких розробили статут товариства [3, с. 149]. За традицією, засідання розпочалось у місцевій українській Святопокровській церкві, де священиком був о. М. Труханів. Після відправи обрано раду управління осередку. До неї увійшли відомі українські діячі на Далекому Сході: журналісти М. Заславський, І. Світ, П. Яхно, М. Козловський, Д. Пономаренко, Ф. Богдан, Г. Тоцький, Р. Барілович [3, с. 150]. Товариство зосередилося в приміщенні американської організації ІМКА (Християнська організація молодих чоловіків) [14, с. 171]. Ця організація діяла під американським прапором, тому її китайська адміністрація не контролювала. Пізніше товариство перебралося до «Уніатської місії», яку очолював архімандрит Ф. Абрамович, «але умови існування “Просвіти” були досить важкими, оскільки тут скупчилися великі реакційні московські групи, що проводили монархічну агітацію» [14, с. 172]. Як і Львівська, Харбінська «Просвіта» намагалася видавати певну друковану літературу. Але українською мовою це зробити не вдалося, тому в газеті «Гунь-Бао» створено українську сторінку, але російською мовою [25, с. 23]. До 1932 р. видано 42 сторінки [9, с. 151]. За своєю структурою харбінський осередок складався з організаційного, культурно-освітнього та господарського відділів [3, с. 150].

Розширюючи сферу своєї діяльності, при «Просвіті» українські діячі відкрили театральний гурток під керівництвом М. Лісовського. Своїми виставами вони намагалися поширити українську драматичну культуру не лише серед українців, але й серед місцевих жителів. Оскільки в цей час «місцевих українців у величезній більшості можна пізнати хіба що по прізвищах та по жаргону. Серед них мало зацікавлених в культурно-просвітницькій справі, а більше поклоняються золотому тільцю... Цим пояснюється і відношення китайців, які ніяких українців не знають, за винятком рідких випадків, коли вони відрізняють нас від москалів та й то в мало приємний для українців спосіб коли називають нас “хахоло”» [26, с. 30–31]. Тому просвітяни в межах культурно-просвітницької програми провели в 1927 р. шевченківський вечір. Спочатку відбулася святкова українська маніфестація, а надвечір зіграли виставу «Запорожець за Дунаєм» [26, ч. 37, с. 29]. Щоб запобігти асиміляції української громади, організовано курси українознавства. Тут активно працювали інженер О. Рейтер, д-р. С. Опанча та І. Заславський.

У 1929 р. харбінська «Просвіта» нараховувала 33 члени (29 православних, 4 греко-католики) [3, с. 51]. Це було досить багато, адже в Ханькоу діяли лише чотири члени. У цей час проведено свято Незалежності України, злуки українських земель. При «Просвіті» діяла бібліотека, яка нараховувала 800 книг і працювала щоденно [21, с. 89]. 14 червня 1930 р. харбінський осередок офіційно став філією Львівської «Просвіти» [4, с. 82]. У цей час товариство проводить активнішу роботу. Зокрема, організовано 17 засідань, 23 сходи, три вистави, п'ять національних свят [3, с. 51]. Для виховання молоді засновано «Товариство молоді», а також жіночий гурток та архівну комісію. Крім того, за безпосередньою участю товариства організовано видавництво «Зелений Клин», яке вже в березні 1928 р. видало дві брошури: «Що знати повинна кожна людина» й «Тарас Шевченко» [21, с. 90]. За ініціативою товариства 15 грудня 1931 р. відбулись об'єднання чотирьох українських організацій: власне «Просвіти», «Союзу української молоді», «Українського клубу» та «Української парафії» й створено «Український Національний громадський комітет» [21, с. 24]. На території Маньчжурії подібні осередки «Просвіти» існували з 1925 р. в Шанхаї, Ханькоу, Ціндао та інших місцевостях. Зокрема, у Шанхаї засновано українську громаду в 30-х р., «яка має показати москалям на ділі, що Україна таки існує» [27, с. 29].

Після захоплення Японією північно-східного Китаю й утворення в 1932 р. васальної держави Маньчжунь-Го в Харбіні значно посилюється вплив японських кіл. Проте, незважаючи на японський контроль, українці одержали більше можливості для організації громадського життя [17, с. 42]. «Просвіта» в цей час розміщувалася в невеликому готелі на кошти українського діяча І. П. Шевченка, який у 1933 р. допоміг налагодити видання «Маньчжурського Вісника» [4, с. 171]. При товаристві активно працювали І. Паславський, П. Марчишин, М. Мілько, В. Яхно, І. Світ, М. Світ, В. Паславський, О. Петрусенко, О. Рейтер, В. Дахенович, М. Коблянський, К. Андрущенко, С. Кукурудза, Ф. Богдан та ін.

Із посиленням японського тиску в 1937 р. товариство «Просвіта» ліквідовано. Відновило свою діяльність у 1943 р., але зі вступом радянських військ у 1945 р. українське культурне життя в Маньчжурії остаточно перестало існувати. [21, с. 90].

Громадський рух на Далекому Сході, що розпочався на початку 1990-х років, нерозривно пов'язаний із товариством «Просвіта». Ініціатори створення Товариства української культури Приморського краю – А. Попок та А. Мамонтів – познайомилися через Київське товариство української мови ім. Т. Шевченка, членами якого на той час були. Статут саме цього Товариства взято за основу при розробці документів ТУК, а серед варіантів назв новоствореної організації розглядався також варіант назви «Товариство української мови Просвіти» [21, с. 90]. Проте від'їзд найбільш активних членів Товариства української культури Приморського краю в Україну після проголошення її незалежності, погіршення економічного становища як у Росії, так і в Україні, розчарування певної частини населення в наслідках перетворень, що відбувалися в суспільстві, призвели до спаду активності товариства. Починаючи з 1994 р., його діяльність здебільшого концентрувалася навколо хору «Червона калина» та полягала в щорічному влаштуванні Шевченківських свят, концертів тощо. У 1998 р. товариство не пройшло перереєстрацію згідно з чинним законодавством і припинило своє існування. Проте вже 20 листопада 1998 р. на його основі зареєстровано Владивостоцьке українське товариство «Просвіта». Літопис діяльності новоствореного товариства лише розпочинається. Нині на терені Зеленого Клину з різною мірою активності діють вісім громад, п'ять із яких – у Примор'ї. Що ж мають сьогодні українські громади на Зеленому Клині? Сахалінська регіональна національно-культурна автономія українців – «Київська Русь» – створена на початку 2002 р. і ще досі не зареєстрована. Недільна школа, яка працювала в дев'яностих, не діє. Власних україномовних ЗМІ немає, можливості отримувати й розповсюджувати інформацію рідною мовою – також. Діяло кілька мистецьких колективів: «Долинонька», «Славія», «Воля», дитяче «Зернятко» [11, с. 5].

У Хабаровському краї існує два об'єднання українців: громадська організація української культури Хабаровського краю «Зелений Клин», яку очолює Марко Прокопович, та Хабаровський крайовий центр української культури «Криниця». Займаються вони лише культурницькою діяльністю, своїх приміщень і ЗМІ не мають. У краї мешкає майже 100 тисяч українців і немає жодного українського класу. У Приморському краї українців ще більше – понад 180 тисяч. Але вони також не мають можливості, а здебільшого й бажання зберігати свою самобутність. Громадських українських організацій усього дві – національно-культурна автономія «Просвіта», що у Владивостоці, та Спаська національно-культурна автономія «Джерела України», яку очолює Анатолій Яремчук (м. Спаськ-Дальній). Обидва товариства мають художні колективи – Приморський український хор «Горлиця» і «Чиста криниця». Крім того, у різних районах краю фактично на ентузіазмі працює понад десять художніх самодіяльних колективів. Українці тут мають лише одну півгодинну щомісячну радіопередачу в Спаську-Дальньому, українську мову не викладають [11, с. 6].

С. Остапа зазначає: «самосвідомість та активність українців Далекого Сходу (за винятком колишніх репресованих) низька. Українською мовою володіють одиниці, молоді в організаціях майже немає. Українці, які в четвертому чи п'ятому поколінні живуть у цих краях, міцно інтегровані в російське суспільство і уявлення не мають про сучасну Україну. А якщо й мають, то сформоване воно російськими ЗМІ та представниками влади, які досі мислять категоріями СРСР і не хочуть визнавати суверенної України, говорять про її незалежність як про тимчасове явище, знову згадуючи “слов'янське братство”» [11, с. 6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, далекосхідна «Просвіта» пройшла нелегкий шлях на ниві освіти та культурного відродження українців цього регіону внаслідок того, що в цей край переселялося переважно неграмотне сільське населення, Далекосхідна діаспора мала невелику кількість людей, які могли й хотіли здійснювати просвітницьку роботу. І хоча існування товариства «Просвіта» часто було просто номінальним, проте йому вдалося провести низку заходів, які запобігали всеохоплючій асиміляції української національної громади в Далекосхідному регіоні.

Джерела та література

1. Андрусак М. Державні змагання українців Далекого Сходу (1917–1920) / М. Андрусак // Літопис Червоної калини. – 1932. – № 4. – С. 20–24.
2. Брилинський М. «Просвіта» на Далекому Сході / М. Брилинський // Календар товариства «Просвіта». – 1931. – С. 149–152.
3. Брилинський М. Взаємовідносини «Просвіти» в еміграції / М. Брилинський // Календар товариства «Просвіта». – 1932. – С. 57–67.
4. Дорошенко В. «Просвіта» її заснування і праця / В. Дорошенко. – Філадельфія : Молода Просвіта ім. Митрополита А. Шептицького, 1959. – 102 с.
5. Верига В. Українці поза межами України початки української діаспори (до 1914 р.) / В. Верига // Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст.). – Розділ VI. – Львів : Світ, 1996.
6. Енциклопедія української діаспори. – Т. 4 : Австралія – Азія – Африка. – Київ ; Нью-Йорк ; Чикаго ; Мельбурн, 1995. – 249 с.
7. Історія української діаспори / О. Зубалій, Б. Лановик, М. Трафяк. – К. : [б. в.], 1998. – 144 с.
8. Кабузан В. М. Переселення українців у Далекосхідний край 1850–1916 рр. / В. Кабузан // Український історичний журнал. – 1971. – № 2. – С. 65–70.
9. Мицюк О. Про переселення на Далекий Схід / О. Мицюк. – К. : [б. в.], 1913. – 129 с.
10. Мудеревич В. Утворення та діяльність осередків товариства «Просвіта» в Аргентині, Канаді та Китаї вихідцями з Буковини та Галичини / Віктор Мудеревич // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Чернівці : Прут, 2003. – В. 5. – С. 127–131.
11. Остапа С. Ностальгія за Зеленим Клином / С. Остапа // Голос України. – 15 лист. 2003.
12. Перський С. Популярна історія товариства «Просвіта» / Степан Перський. – Львів : [б. в.], 1932. – 221 с.
13. Світ І. Український Дальній Восток / Іван Світ. – Харбін : Укр. вид. спілка, 1934. – Ч. 2. – 43 с.
14. Світ І. Українська молодь Далекого Сходу / Іван Світ // Визвольний шлях. Лондон. – 1978. – № 2. – С. 166–176.
15. Світ І. Український Національний Дім в м. Харбін / Іван Світ. – Харбін : Укр. вид. спілка, 1935. – 86 с.
16. Світ І. З Далекосхідних спогадів / Іван Світ // Альманах УНСоюзу. – Джерсі-Сіті ; Нью-Йорк, 1966. – С. 144–150.
17. Світ І. Україно – японські взаємини 1903–1945 рр.: історичний огляд та спостереження / Іван Світ. – Нью-Йорк : [б. в.], 1972. – 104 с.
18. Світ І. 1917 рік на Далекому Сході / Іван Світ // Календар-альманах Українського Національного Союзу. – 1967. – С. 148–154.
19. Степанов І. Українець з Далекого Сходу / Іван Степанов // Дзеркало тижня. – 20–26 квіт. – 2002.

20. Попок А. З історії діяльності Товариства «Просвіта» на Далекому Сході / Андрій Попок // Визвольний шлях. – Лондон, 2000. – Кн. 11. – С. 84–90.
21. Попок А. Громадсько-політичне та релігійне життя українців на Далекому Сході в ХХ ст. / Андрій Попок // Український історичний журнал. – К., 1998. – № 6. – С. 54–68.
22. Попок А. Діяльність української преси на Далекому Сході / Андрій Попок // Альманах УН Союзу на 1998 р. – Нью-Йорк, 1997. – С. 196–208.
23. На Далекому соді // Тризуб. – 1927. – Ч. 36. – С. 30–31.
24. Лист з Далекого Сходу // Тризуб. – 1932. – Ч. 32–33. – С. 23–25.
25. На Далекому сході // Тризуб. – 1932. – Ч. 40. – С. 25.
26. На Далекому сході // Тризуб. – 1932. – Ч. 47. – С. 29.
27. На Далекому сході // Тризуб. – 1932. – 1 лип. – С. 27–29.
28. Черномаз В. Українці на Далекому Сході (1883–1912 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.voc.metromir.ru>.
29. Шимонович І. Зелений Клин – Нова Україна / І. Шимонович. – Львів : НТШ, 1924. – 91 с.

Василий Карпо, Виктор Мудеревич. Исторические этапы формирования и главные направления деятельности общества «Просвита» на Дальнем Востоке. В статье анализируются главные этапы формирования, а также культурные и образовательные направления деятельности украинского общества «Просвита» на территории Дальнего Востока. Особенное внимание исследователей обращается к проблемам главных направлений работы организации, направленной на сбережение культурной идентичности украинских мигрантов, которые проживали в этом регионе. Также описаны главные направления просветительской работы общества: организация практических и дидактических лекций, этнографических мероприятий, проведение культурных тематических вечеров, театральные студии, что базировались на украинской драматургической традиции, празднование героических событий украинской истории. Проанализированы некоторые аспекты издательской работы, особенно печать и распространение периодических изданий на украинском языке, что, безусловно, оказывало позитивное влияние на сбережение национальной идентичности.

Кроме того, исследованы все особенности политического бытия общества «Просвита», поскольку в условиях отсутствия лояльности со стороны местной власти, членам общества необходимо было приобретать опыт работы в подполье.

Ключевые слова: общество «Просвита», Дальний Восток, Зеленый Клин, украинская иммиграция, «Сич».

Vasyl Karpo, Viktor Muderevych. Historical Stages in Formation and Major Activities of the Prosvita Society in the Far East. The article analyzes the main stages of development and cultural and educational directions of the Ukrainian Prosvita society in the Far East. The researchers paid much attention to the issues of the organization's activities on preserving cultural identity of Ukrainian migrants who lived in that region. The main directions of the educational work of the society are revealed: organization of practical lectures, folk lore events, and cultural parties dedicated to Ukraine, theatrical shows based on Ukrainian traditions, celebration of Ukrainian historical events. Some aspects of the editorial activity are analyzed, especially, printing and delivery of papers in Ukrainian, which made a positive influence on national identity preservation.

Besides, the authors researched political peculiarities of the Prosvita activities because the members of the society should gain experience of clandestine activity.

Key words: Prosvita society, the Far East, Ukrainian immigration, the Sich.

УДК 930(477) «1841/1908: А. Вахнянин»

Наталія Кінд-Войтюк

Анатолій Вахнянин – голова товариства «Просвіта»

У статті проаналізовано біографію відомого композитора, журналіста, педагога Анатолія Вахнянина (1841–1908). Розкрито громадсько-політичну, культурно-освітню роботу дяча. Висвітлено його участь у створенні товариства «Просвіта», політичної організації «Народна рада», простежено його роботу на посаді директора Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові.

Ключові слова: А. К. Вахнянин, Львівська духовна семінарія, Віденський університет, товариство «Просвіта», Наукове товариство імені Т. Шевченка, політична діяльність, директор Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка.